

олімпійських комітетів зазначимо посилення впливу НОКів на розвиток міжнародного олімпійського руху; закріплення за НОКами функцій керівництва та координації діяльності громадських організацій спортивної сфери в межах країни; активізацію маркетингової політики та істотне залучення позабюджетних коштів для виконання статутної діяльності; співпраця НОКів для вирішення глобальних проблем розвитку олімпійського руху.

1. www.eurolympic.org.

2. Романов А.О. Международное спортивное движение (Учебное пособие для институтов физической культуры). – М.: Физкультура и спорт, 1973. – 255 с.

3. Платонов В. Н., Гуськов С. И. Олимпийский спорт: Учебник [в 2 кн., т.1] – К.: Олимпийская литература, 1994 – 496 с.

4. Зайдовий Ю.В. Історико-політичні та організаційні аспекти формування і розвитку національних олімпійських структур в Україні та країнах Європи. – Львів: Українські технології, 2004. – 173 с.

УДК 37.037+796.011.3
ББК 75.11

Михайло Ібрагімов

СУЧАСНА СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ПАРАДИГМА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Сучасну соціально-філософську парадигму фізичного виховання необхідно розглядати в континіумі "культура-цивілізація". На кожному конкретному етапі культурно-цивілізаційного розвитку, її зміст залежить від орієнтації на людину – чи як на засіб для досягнення практичних цілей, чи як на самоціль історичного процесу. Сучасна соціально-філософська парадигма фізичного виховання спрямована на підтримання цілісності і гармонійного поєднання тілесного і психічного здоров'я в континіумі душі і тіла.

В статті мова йде про гуманітарно-гуманістичний компонент культури фізичного виховання, яка має виявити її іманентне призначення – збереження і зміцнення здоров'я здорових людей.

Ключові слова: культура, фізична культура, фізичне виховання, здоров'я, моральне здоров'я, психічне здоров'я, "модус здоров'я", "феноменологія тілесності", етика відповідальності.

The modern socially philosophical paradigm of physical education must be examined in a continuum of "culture – civilization". On every concrete stage of cultural civilization development, its maintenance depends on an orientation on a man – or as on a mean for achieving practical aims, whether as on an end in itself of historical process. The modern socially philosophical paradigm of physical education is directed on maintenance and harmonious combination of corporal and psychical health in the continuum of souls and bodies.

In the article the question is about the humanitarian humanism component of culture of physical education, which must find out her the manent setting is and strengthening of people' health.

Key words: culture, physical culture, physical education, health, moral health, psychical health, "health modus", "body phenomenology", ethics of responsibility.

Постановка проблеми. Соціально-філософська парадигма фізичного виховання обґрунтовує світоглядно-методологічні принципи побудови концепції, визначення місця і ролі фізичної культури в життєдіяльності суспільства, і відповідно – змісту, цілей, засобів їх досягнення у фізичному розвитку людини на конкретно-історичному етапі культурно-цивілізаційного процесу.

Кожна епоха виробляє певну соціально-філософську парадигму фізичного виховання в залежності від суспільного ідеалу, в якому відображається роль і місце

людини в історичному процесі, у вирішенні тих практичних цілей і потреб, які припадають на долю людини на тому чи іншому етапі становлення цивілізації.

Зміст соціально-філософської парадигми фізичного виховання завжди визначався станом розвитку культури народу, тобто ціннісною орієнтацією на людину, як засіб для вирішення соціальних, економічних, політичних, військових, міжнародних та інших завдань. Поняття здорової нації включала в себе не тільки фізичне здоров'я, а й здатність до подолання різноманітних перешкод в її іманентному розвитку.

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу призвів на рубежі ХХ-ХХІ століття до різкого загострення культури і цивілізації: цивілізація як продукт розумово-інтелектуальної діяльності, внаслідок проникнення в таємниці світобудови, загрожує знищенню самої її душі, культури.

Культура – це створювана людиною реальність для свого власного сутнісного існування і відтворення. Культура, як олюднений світ людини, є процес культивування, зрощування людяного в людині, тобто орієнтацію її на певні гуманістичні цінності, або як ми сьогодні говоримо, “загальнолюдські цінності”.

Безумовно, фізична культура була, є і має бути такою загальнолюдською цінністю, яка визначає онтологічний зміст буття людини, її біофізіологічне виживання і на цій основі здобуття природного щастя, сенсу життя і задоволення ним.

Але на сучасному інформаційно-технологічному етапі культурно-цивілізаційного процесу фізична культура і шляхи її становлення – фізичне виховання – постає, як найгостріша глобальна проблема, від вирішення якої залежить виживання людства як роду.

Мета роботи – виявити сутність сучасної соціально-філософської парадигми фізичного виховання.

Результати дослідження. Ми є свідками невтішних древніх прогнозів про те, що третє тисячоліття є завершальним в історії, а тому апокаліптичні ідеї все більш широко поширюються в сучасному глобалізованому світі. Планета потерпає від природних катаклізмів, нескінченних війн, щорічного двохвідсоткового росту злочинності, бідності і хвороб. “Рятуйте людину!” – лунає з усіх всесвітніх філософських, наукових, релігійних і охоронно-оздоровчих форумів. Але, що і як рятувати в людині ми не знаємо, адже на кожному історичному етапі по-різному звучить саме визначення людини. Іван Франко писав: “...Не має такої важкої, такої заплутаної, але одночасно такої важливої науки, як науки про людину і людське життя”.

В цьому контексті здоров'я людини є основа, рушійна сила, ціль і самоціль, започаткова і кінцева мета існування людини. З цього принципу започатковується сучасна соціально-філософська парадигма фізичного виховання.

Переорієнтація соціально-економічних відносин на конкурентно-комерційні основи життя, змінило весь характер соціальних відносин, в тому числі і ціннісну орієнтацію на спорт і фізичне виховання. Основний зміст нової соціально-філософської парадигми фізичного виховання складає орієнтація уже не на високі спортивні досягнення, а спрямування на організаційне, матеріальне, фінансове, морально-естетичне забезпечення здоров'я людей, їх здорового способу життя. Спорт все більше комерціалізується і розглядається з точки зору матеріальної корисності, що на мою думку, з часом може призвести, як це було в Древньому Римі, до його вимирання. Основним орієнтиром фізичної культури залишається її іманентне призначення – збереження і зміцнення здоров'я здорових людей.

Світова соціальна практика з середини ХХ століття поступово і успішно втілює в життя цю нову соціально-філософську парадигму фізичного виховання, де

людина розглядається в смислово-ціннісному аспекті не як засіб, “людський фактор”, в досягненні химерних економічних чи політичних цілей, а як ціль і самоціль історичного розвитку.

Основною турботою сучасної світової спільноти має бути забезпечення благополуччя людей, яке в першу чергу проявляється в продовженні життя, незатьмареного хворобами його активно-продуктивного періоду. Відомо, що у високорозвинутих західних країнах продуктивний вік триває 45-50 років (від 25 до 70 і старше), а багато людей зберігають високий життєвий тонус і здатність плідно працювати до 75, а то й більше років.

Середня тривалість життя – один з найважливіших інтегральних показників, рекомендований ВООЗ, як критерій стану здоров'я і рівня життя населення того чи іншого регіону.

З цього в Україні створилася кризова ситуація, де за останнє десятиліття зменшилася на 3.5 роки і склала у чоловіків – 61.2 року, у жінок – 72.7 року. За тривалістю життя український чоловік займає 135-те, а жінка 100-те місце у світі. Різниця між тривалістю життя чоловіків і жінок поступається тільки такій же різниці у Росії (14 років).

Особливо хвилює смертність в Україні населення працездатного віку, яка у 2005 році зросла на 12,2%, що майже втричі перевищує смертність в розвинутих країнах світу. Незважаючи на те, що в Україні на кожні 10 тис. мешканців вдвоє більше лікарів (39 осіб) і в 2,5 рази більше лікарняних ліжок, чим в розвинених країнах Європи, за останні п'ять років захворюваність населення зросла на 3,2%, а поширеність хвороб на 16,6%.

В наслідок зменшення народжуваності і збільшення смертності ситуація залишається критичною. В 2005 році кількість померлих (16,6 % на 1 тис. населення) виявилось майже в двічі більше ніж тих хто народився (9,0 % на 1 тис. населення). До цього слід врахувати високу смертність серед дітей і немовлят (в 2005 у відношенні до 2004 збільшилась 6,3%), а також високий показник материнської смертності. За 16 років незалежності населення України скоротилося на п'ять мільйонів, оскільки народжуваність скоротилась на 40% і одночасно на третину збільшилась смертність. За прогнозами демографів при збереженні подібної тенденції в середині XXI ст. населення України становитиме 28-36, а той менше мільйонів чоловік [5; 4].

Інтелігенція, як совість нації, б'є на сполох. З різних наукових джерел дослідники закликають вжити політичних, економічних заходів, щоб призупинити катастрофічний для Українців розвиток подій. Стало очевидним, що система охорони здоров'я в її сучасному вигляді, коли вона в основному зосереджена на лікуванні хворих, не може суттєво вплинути на ситуацію, незважаючи на постійні збільшення фінансових потоків в цю галузь: в розрахунку на одного жителя витрати на охорону здоров'я виростили з 190,3 грн. в 2001 до 261 грн. 2005 році. Професор В.М. Платонов з приводу щорічних браурних доповідей МОЗ України іронічно говорить: “когда читаешь бодрые по тональности абзацы текста этого доклада, которые наполнены цифрами, призванными засвидетельствовать увеличение финансового обеспечения отечественного здравоохранения, то поневоле ощущаешь, мягко говоря, недоумение от совершенно непонятной и вроде бы даже парадоксальной ситуации: суммы финансирования отрасли из года в год возрастают, а многочисленные показатели, иллюстрирующие фактическое состояние системы охраны здоровья населения Украины, наоборот, заметно ухудшаются” [5; 5].

Звісно, причина парадокса полягає не стільки у не відповідності очікуваної ефективності результатів матеріальних затрат, а в застарілих стереотипах мислення,

що відображається в державницькій політиці фінансування медицини, виключно якій колись належала царина охорони здоров'я.

Реальність сьогодення така, що, **по-перше**, в сучасному вигляді медицина зосереджується виключно на лікуванні хвороб в намаганні призупинити їх руйнівну силу, в той час як фізичне виховання має зосереджуватись на їх недопущенні, адже 50% причин захворювань і смертей є нездоровий спосіб життя. Медицина має справу з його наслідками, в той час як усуненню всіх відомих причин захворюваності майже ніхто серйозно і ґрунтовно не займається, а для цього необхідне створення соціально-економічних умов для здорового способу життя. Тут виникає цілий ряд проблем, одним із головних серед них є вироблення нової філософської методології створення суспільного ідеалу фізичної культури.

По-друге, інтегративно-диференційний процес, який відбувається в медицині і в науці про фізичне виховання і спорт, засвідчують виникнення “пограничних” галузей знань, таких як спортивна медицина, медична психологія, кінезіологія, рекреація тощо, де неможливо однозначно розмежувати лікувальні і профілактичні заходи в традиційному змісті цих понять. Тобто сьогодні вже не можна сказати, що медицина тільки лікує, а фізичне виховання тільки профілакує. Лікувальна медицина ставлячи перепони перед розповсюдженням хвороб теж профілакує, а цілеспрямовані фізичні вправи також лікують. А тому знову ж таки потрібна нова філософська методологія розвитку сучасних, численних методів і методик розвитку та реалізації фізичних здібностей людини, яке б забезпечувало йому фізичне благополуччя у вигляді емоційного задоволення від життя і самого себе.

На жаль, в більшості випадків сучасна педагогіка фізичного виховання базується на старих методологічних засадах, де превалюючими до визначення стану здоров'я, залишаються показники соматичного рівня. Навіть методологія широко-розповсюдженого фізичного фітнесу ставить за основне завдання забезпечити людині “енергійно, без втоми (вид. курс. – І.М.) виконувати завдання повсякденного життя і забезпечити мінімізацію факторів ризику для здоров'я пов'язаних з недостатньою фізичною активністю” [4; 3]. В наведеній науково виваженій дефініції акцентується увага на добродійній меті – забезпечити людині активну працездатність.

Хоча в цьому визначенні значно помітний поворот від наголосу на силові показники, які досягалися завдяки використанню потенційних можливостей організму, що характерно для олімпійського, змагального спорту, до оздоровчо-тренувальних заходів, все ж, на мою думку, подібне бачення ролі і змісту фізичного виховання в суспільстві недостатнє. Сучасна методологія фізичного виховання, зосереджуючись в основному на емпірично-прикладних дослідженнях, лише частково враховує філософсько-гуманітарні знання сутності людини, які не обмежуються визначенням довголіття, працездатності, як здатності до “труда і оборони”. Українська народна мудрість говорить: “Добро не в тім як довго живеш, а в тім як добре живеш”. Фізично розвинута людина може бути нещасною, що ніяк не може спричинити її благополуччя в житті, тобто не можна розглядати фізичну культуру осторонь її гуманітарно-гуманістичної складової. Також здоровий спосіб життя не може бути забезпечений лише засобами фізичного фітнесу. Це економічна, політична, екологічна, містобудівна, етико-психологічна, соціологічна проблема. А тому сучасна соціально-філософська парадигма фізичного виховання має враховувати його гуманітарно-гуманістичний зміст і не розглядати фізичну культуру ізольовану від інших соціальних чинників, а розглядати його в побудові суспільного ідеалу здоров'я як змісту життя.

Гуманітарно-гуманістичний зміст полягає в першу чергу, в культивуванні тілесності, як фактору особистісного розвитку індивідуума і його самореалізації. Дослідники визначають, що “в нашій культурі реальність людського тіла – галузь щонайдушого табу” і ставлять питання – чи можливо розвивати культуру свідомості, якщо у якості опори останнього використовувати поняття “знекультуреного”, “похитливого”, “немічного” тіла. Як показують дослідження молодь байдуже ставиться до проблеми здоров’я, заперечує останнє, як фактор особистісного порядку. Незважаючи на те, що при збереженні в Україні сучасного режиму смертності в працездатному віці із сьогоднішніх 16-річних юнаків до 60 років доживе лише 60%, наприклад, 47% студентів, що брали участь у дослідженні, ніколи не замислювалися над питанням власного здоров’я, а 34% поклалися виключно на генетичну складову здоров’я, виключаючи при цьому можливість власного впливу через організацію способу життя [3; 11-20].

Одним із важливих методологічних проблем є необхідність модернізації понятійно-категоріального апарату науки фізичного виховання і спорту за допомогою термінології сучасної комунікативної філософії. Зокрема, до існуючої переозідації постнатального онтогенезу людини необхідно уточнити зміст таких понять як: “зрілий вік першого і другого періоду” – з біолого-фізіологічної точки зору”; “працездатне населення” – з позиції соціології; “продуктивний вік” – у соціально-філософському контексті; “життєтворчий вік” – у філософсько-психологічному тезаурусі. Це дозволило б вибудувати в один понятійно-смісловий ряд термінологію наук, які вивчають стан здоров’я людини.

З цього принципу започатковується сучасна соціально-філософська парадигма фізичного виховання. Незважаючи на те, що до проблеми здоров’я людини прикута увага майже всіх існуючих на сьогодні галузей знань і накопичено могутній емпіричний матеріал, однак достовірного, однозначного поняття як здоров’я так і людини не має. Тим більше накопичення дослідного матеріалу про здоров’я людини спричиняє розмитість сутності цього поняття. Науковці здебільшого користуються дефініціями з переліком схожими на конструкцію ознак, властивостей, функцій і рефлексій здорового організму людини. При цьому останній розуміється як нормальне функціонування його складових. Сама ж “норма”, “нормальність” визначається через її протилежність, відхилення, патології. Виходить, образно кажучи так, що саме потворність, негатив, порушення, збочення говорить, підкреслює, щось позитивне, конструктивне. Ще в устами філософа медицини М.Н.Амосова в минулому столітті було категорично заявлено, що “в медицині як науці самостійного поняття здоров’я немає” [1, 166]. В підтвердження можна було б привести безліч визначень поняття здоров’я в різних галузях, які лише підтверджують той факт, що здоров’я людини має багатовимірний вектор і потребує філософського узагальнення в аксіологічно-гносеологічних параметрах, яке звучить як “модус здоров’я”.

Оскільки ідеального стану здоров’я, як і “ідеальної людини” не буває, то саме термін “модус”, що його вживав ще Б.Спіноза, охоплює протилежно-суперечливі стани буття та інобуття субстанції. В даному випадку це означає тотожність здоров’я і хвороби. Здоров’я виступає як інобуття хвороби і навпаки. Поза таким парадигмальним мисленням будь-які спроби однозначно визначення здоров’я неможливе.

На мою думку, найбільш вдалими в цьому відношенні є ідеї висвітленні одним із засновників валеології І.І.Брехманом про третій стан – “ні здоров’я – ні хвороби”. Іншими вченими допускається також термін “максимальна повнота” здоров’я, замість “ідеального”, “абсолютного”. Простіше кажучи – при такому підході

визнається максима життєдіяльності, як показника здоров'я, у здорової людини так і розміри обмеженості її життєдіяльності, тобто хворобливості у здорової людини.

В такому ж ракурсі вченими розглядається не тільки тілесне, а й “психічне здоров'я”. При цьому у психіатрії, як галузі медицини, психічне здоров'я розглядається як альтернатива до поняття психічної хвороби – психозів, психопатії тощо (О.І. Даниленко).

З розвитком психологічної науки поняття психічного здоров'я все більш деталізується як (1) “духовне здоров'я” суспільства під кутом зору психогенних, культурологічних впливів; (2) “душевне здоров'я”, яке підкреслює цілісний характер самодовільної, цілеспрямованої, цілепокладальницької діяльності людини. Душевне здоров'я – це стан емоційної рівноваги людини в оточуючому середовищі. Але і тут спостерігаються різноголосся: одні вчені наполягають на адаптивних властивостях, а інші висловлюють його в термінах активності і особистісного розвитку. Йдеться про психологічне, “особистісне” та психофізіологічне здоров'я. Відтінки в цих поняттях складають акцентування різних особистісних механізмів саморегуляції, які забезпечують людині її повноцінне функціонування. Здається не безпідставними висловлені всередині минулого століття, відомим психологом Б.Г.Ананьєвим думки про те, що з часом “...уся психологія в цілому буде теорією нервово-психічного здоров'я, психогігієною у шляхетному сенсі цього слова” [2, 182].

Отже, як і в історичній ретроспективі сучасна соціально-філософська парадигма фізичного виховання спрямована на підтримання цілісності і гармонійного поєднання тілесного і психічного здоров'я в континумі душі і тіла.

В культивуванні тілесності, в процесі фізичного виховання, органічно має поєднуватись з етико-естетичним вихованням. Етико-естетичний феномен тілесності рефлектується у свідомості і в кінцевому приносить насолоду людині, що є основою її благополуччя, стимулює життєдіяльність. Тому “моральне здоров'я” – це задоволення життям, основу якого складає фізичне самопочуття. Одним із найостанніших видів гуманістичної психотерапії є *беатотерапія* – це б то, терапія щастям, де інтегрується аутотренінг, чи техніка “вивільнення внутрішнього голосу” з відповідними фізичними вправами, що приносять насолоду. Образним виявом беатотерапії є туризм, як спорт і мистецтво. В туризмі людина не лише освоює зовнішню природу, а й одночасно вводить культуру в своє тіло, як універсальне знаряддя у символічну форму.

Крім того, останні наукові досягнення руйнують усталені уявлення про посередницьку роль тіла між зовнішньою природою і корково-мізковою діяльністю, по типу нервово-рефлекторної реакції на зовнішній подразник. При цьому розуміється, що в тілі розташовані лише рецептори, як провідники відчуттів.

Сучасна медична психологія, доводить, що тіло теж інформаційне-реактивне. Якщо за даними кібернетики на нейрони кори головного мозку поступає 100 бітів інформації в секунду, з яких переробляється лише до 40%, то остання інформація засвоюється тілесністю, а тому без втручання мозкової діяльності, тіло за 0,045 сотих секунди реагує відповідним чином. У ціннісно-смысловому контексті, людина тілом відчуває власну цілісність, душевно-тілесну рівновагу, душевний спокій або його порушення. Зміни в душевній рівновазі призводять до відповідних змін в тілесності.

Якщо говорити про фактори, які порушують здоровий спосіб життя: тютюнопаління, наркоманія, алкоголізм тощо, то вони є проявом “душевної хвороби”, які знесилюють тіло і скорочують життя. Сплондрована, занедбана душа призводить до знецінення життя людини, втрати його сенсу, а тому і до байдужого ставлення до свого власного здоров'я. Хворе тіло необхідно починати лікувати з

хворої душі. Ця істина відома з древності, коли школи фізичного виховання, бойової майстерності, були складовими філософських шкіл, фізичні вправи розглядалися як натуральний вияв етико-ритуального, інформативного і самозахисного елементу спілкування між людьми. Згідно з новою соціально-філософською парадигмою, ідеалом здорової людини має бути не якийсь біотехномонстр, як додаток до інформаційно-технотронних систем, а життєздатна, життєтворча особа, здатна до фізичного та інтелектуального природного самовідтворення і до подолання перешкод, які виникають на її життєвому шляху, адже людина завжди прагнула до гармонії духу і природної тілесності.

Таким чином, розглядаючи людину, як морально-фізичну особу, можна стверджувати, що її фізичне виховання не можливе без морального і навпаки.

В свою чергу, виховання пов'язане з навчанням, в тому числі і професійним. Підготовку майбутніх фахівців в галузі фізичного виховання, вимагає більш тісного узгодження фахових знань з філософсько-гуманітарним циклом. Останні мають бути спрямовані на підготовку фахівця і носити профілізований характер. В той же час професійна майстерність має формуватись у гуманістичному оздобленні. Для цього необхідно здійснити ряд практичних заходів: узгодження робочих навчальних програм, стажування у практичних органах викладачів гуманітарного циклу, узгодження науково-дослідної проблематики, проведення сумісних засідань кафедр, науково-практичних конференцій, семінарів.

Нагальність посилення гуманістично-гуманітарної складової фізичного виховання і спорту, зумовило те, що на кафедрі соціогуманітарних дисциплін, Національного університету фізичного виховання і спорту, розробляється програма нової навчальної дисципліни: "Етика та естетична культура тренера та педагога-інструктора з фізичного виховання".

Висновок.

Таким чином, сучасна соціально-філософська парадигма вимагає подальшої поглибленої концептуальної розробки, спрямованої на високоякісні показники життєдіяльності людини, здатності її організму до самовідтворення, самозбереження і самозабезпечення, завдяки тренувальним впливам не розраховуючи на безмежні потенційні можливості людського організму. На початку ХХ століття виявилось, що вони як з медико-біологічної так і інтелектуально-розумової сторін вичерпані.

В Україні не бракує різних програм з розвитку фізичного виховання, але для реалізації яких не вистачає не тільки матеріальних і фінансових ресурсів, а й бажання, ентузіазму для їх втілення. А це, як відомо, категорії емоційно-психологічного характеру, які знехтувані за відсутністю гуманістичної частини цих програм.

1. Амосов М.М. Роздуми про здоров'я. – К.: Здоров'я. – 1990.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: ЛГУ, 1968.
3. Богучарова О.І. Внутрішня картина здоров'я як умова формування особистості (спроба проблематизації) // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наукових праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К.: Гнозис, 2002. – Т.4. – Ч.1.
4. Булатова Марина. Фитнес и двигательная активность: проблемы и пути решения. // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – №1.
5. Платонов В.Н. Сохранение и укрепление здоровья здоровых людей – приоритетное направление современного здравоохранения // Спортивная медицина. – 2006. – №2.
6. Платонов Владимир. Берегите здоровье смолоду // Зеркало недели. – 2006.
7. Рождественський А.Ю. Феноменологія тілесності у просторі життєвих перспектив особистості: Монографія. – К.: Міленіум, 2005.